

5 Gosudarstvennaja programma razvitija sel'skogo hozjajstva i regulirovanija rynkov sel'skohozjajstvennoj produkcii, syr'ja i prodovol'stviya na 2013-2020gg. (utverzhdjena postanovleniem Pravitel'stva Rossijskoj Federacii ot 14.07.2012g. № 717 [Jelektronnyj resurs].-2012. - URL: www.pravo.gov.ru Oficial'nyj internet-portal pravovoj informacii (data obrashhenija: 15.10.18).

6 Nacional'naja jekonomika: obespechenie prodovol'stvennoj bezopasnosti v uslovijah integracii i globalizacii / Pod. red. akad. Je.N.Krylatyh, prof. V.Z.Mazloeva.- M.: INFRA-M, 2015.- 240 s.

7 Koncepcija obespechenija prodovol'stvennoj bezopasnosti Respubliki Armenija na

2017-2021gody [Jelektronnyj resurs].- 2016.- URL: http://ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/eu-fao.../7_Armenia_agro_prez._RU_.pdf (data obrashhenija: 1.10.2018)

8 G.A. Kozhahmetova, O.V. Lashkareva, T.A. Taipov. Prodovol'stvennaja bezopasnost' kak prioritet agrarnoj politiki // Problemy agroyrnka.-2018.-N2, aprel'-ijun'.-S.43-49.

9 Gosudarstvennaja programma razvitija agropromyshlennogo kompleksa Respubliki Kazahstan na 2017-2021 gody. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 12 ijulja 2018 goda N423 [Jelektronnyj resurs].-2018.-URL: www.Adilet.zan.kz (data obrashhenija: 20.08.18).

FTAMP 06.61.33

ӨОЖ: 637.04 (574.2)

**ҚАЗАҚСТАННЫҢ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІ:
МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ**

**ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАЗАХСТАНА:
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ**

**FOOD SECURITY OF KAZAKHSTAN:
PROBLEMS AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

А.Ж. ЖОЛМУХАНОВА

э.ф.к., қауымдастырылған профессор

Ә.Ж. ҚОЙТАНОВА

Э.Ф.К.

Ш.Е. АЛЬПЕИСОВА

Э.Ф.К.

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті

А.Ж. ЖОЛМУХАНОВА

к.э.н., ассоциированный профессор

А.Ж. КОЙТАНОВА

К.Э.Н.

Ш.Е. АЛЬПЕИСОВА

К.Э.Н.

Казахский агротехнический университет им. С. Сейфуллина

A.Zh. ZHOLMUKHANOVA

C.E.Sc., Associated Professor

A. Zh. KOITANOVA

C.E.Sc.

S.E. ALPEISSOVA

C.E.Sc.

S. Seifullin Kazakh AgroTechnical university

Аңдатпа. Қарастырылып отырған мәселе жаһандық сипатқа ие, сонымен бірге ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру мен өткізу жергілікті және өңірлік деңгейлерде жүзеге асырылатындықтан, аймақтық фактор оны шешуде елеулі роль атқарады. Мақалада аграрлық азық-түлік өндірісін басқаруға, азық-түлік қауіпсіздігі жүйесін әзірлеуге және қалыптастыруға аймақтық көзқарастың қажеттілігін негіздейтін аграрлық саланың табиғи-климаттық, әлеумет-

Abstract. The considered issue has a global character, and at the same time, since production and sales of agricultural products are carried out at the local and regional levels, the regional factor plays a significant role in its solution. The article analyzes the climatic, socio-economic, demographic and other features of agricultural sector, which condition the regional approach to the agri-food production management, the development and formation of a food security system. The ways to achieve its required level, which is based on the use of experience of economically developed countries is shown. The analysis of State regulation methods, foreign trade restrictions and the assessment of the republic's self-sufficiency in agricultural raw materials and food products, their influence on the ratio of actual consumption and recommended medical standards is presented. The problems of access to food have been identified, the state of the food market has been shown. The conditions of the access to the WTO have been considered. In this regard, it is necessary to eliminate the country's dependence on imports, to ensure the development of its own food production and create conditions for a balanced structure of exports and imports.

Key words: agriculture, export, import, food, crop production, livestock production, meat and meat products, consumers, cooperatives, peasant farms, rural entrepreneurs.

ынаша көптеген елдерде азық-түлік қауіпсіздігін бағалаудың объективті негізін беретін 28 бірегей көрсеткіштерден құралған динамикалық сандық және сапалы бенчмаркинг үлгісі болып табылады. Азық-түлік қауіпсіздігі айналасында стандартталған метрик құру арқылы біз тұтынушыларды

азық-түлік қауіпсіздігін қамтитын мәселелерді, соның ішінде рейтингтер мен нәтижелерді зерттеп, саясаттар, бизнес-операциялар және болашақ зерттеулерге қатысты тұжырымдар жасай аламыз [1]. Бұл үлгі, азық-түлік қауіпсіздігін, қолжетімділігін және сапасын бағалаудан басқа, табиғи ресурстарға және тұрақтылыққа қатысты санатты қамтиды. Табиғи ресурстар мен тұрақтылық санаты өзгеретін климаттың әсеріне еліміздің әсерін өлшейді; оның табиғи ресурстық тәуекелдерге бейімділігі; және ел осы тәуекелдерге қалай бейімделеді. Қолданылған кезде ол елдердің азық-түлік қауіпсіздігі бойынша көрсеткіштеріне түзету коэффициенті ретінде әрекет етеді. Бұл модель азық-түлік қауіпсіздігін қалай анықтайды? Азық-түлік қауіпсіздігі – адамның денсаулығы мен белсенді өміріне қажетті диеталық қажеттіліктеріне жауап беретін жеткілікті және қоректік тағамға физикалық, әлеуметтік және экономикалық қолжетімділігі бар мемлекет. Бұл негіздеме 1996 жылғы Дүниежүзілік азық-түлік саммитінде белгіленген халықаралық танылған анықтамаға негізделген. Excel үлгісі GFSI деректеріне және нәтижелеріне ең бай және терең шолу береді. Ол пайдаланушыларға негізгі нәтижелерді, жыл сайынғы үрдістерді, индикаторларды және елге тән нәтижелерді және нәтижелерді басқаратын негізгі көрсеткіштер мен деректерді зерттеуге мүмкіндік беретін құрал-дар жиынтығын ұсынады.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Series Explorer: Бұл модуль Қолжетімділік, Жеткіліктілік және Сапа мен Қауіпсіздік санаттары және олардың анықтамалары бойынша жеке көрсеткіштерге («көрсеткіштер» деп аталатын) ең терең шолу береді. Пайдаланушылар әрбір санаттағы жоғарғы және төменгі он орындаушыны және осы модельдің әр индикаторы бойынша зерттеуге болады. Олар сондай-ақ 2017 және 2018 жылдар арасындағы индекстердің арасындағы ең дамыған 10 және ең төменгі 10 көре алады. **Data & Scores** ішкі қойындысында жалпы нәтижелер, санаттағы нәтижелер және индикаторлық нәтижелер барлық елдер үшін ұсынылады, бұл өткен жылмен салыстырғанда өзгеріс және шикі деректер (қолданылатын жерде). Нәтижелерді ел мен топтың бөлектегіштерін және топтық сүзгілерді пайдалану арқылы жетілдіруге болады. Көрсеткіштер әр көрсеткіштің өлшенетінін түсіну үшін бүйірлік тақтасындағы сипаттамаларды пайдалана алады. «Ай-

мақтық нәтижелер» қорытындысы географиялық өңірлерге және барлық санаттар мен индикаторлар бойынша кірістердің жиынтық көрсеткіштері мен жыл сайынғы өзгерістерді көрсетеді. Соңында, Карта қосалқы жиынтығы индекске кіретін географиялық көрсеткіштерді төрт төрттік етіп бөліп, олардың азық-түлік қауіпсіздігі орталарына негізделеді және елдің көрсеткіштеріне негізделген жылу картасын ұсынады [2]. **Country Profile.** Бұл модуль елге тән негізде деректерді зерттейді. Пайдаланушылар Explorer Explorer ішіндегі модель құрылымын түсінгеннен кейін белгілі бір елдердің азық-түлік қауіпсіздігі ортасына кіре алады. Шолу жиынтығы әр ел үшін азық-түлік қауіпсіздігін жалпы бағалауды, сондай-ақ әр көрсеткіш пен фон айнымалысы бойынша баллдар мен атақтарды ұсынады. «Трендтер» ішкі қойындысы 2012 жылдан бастап әр елдегі жалпы ұпай өзгерістерін және санаттың өзгеруін бейнелейді.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Кесте индексі жеті жыл бойы әрбір индикатор мен санат бойынша ел үшін жыл сайынғы көрсеткіштерді және жыл сайынғы өзгерістерді береді, ал деректер кестесінде барлық жеті жыл бойы (шикізат деректерінің толық кестесі) және 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 және 2018 көрсеткіштері бойынша барлық елдер мен көрсеткіштер бойынша деректерді Деректер жиынтығы зерттеушісінен табуға болады). **Natural Resources & Resilience** ішкі қойындысы елде индикатордағы басқа елдерге қатысты реттеу коэффициентіндегі әр индикатор мен қосалқы индикатордың қалай жұмыс істейтіні туралы мәліметтерді қамтиды.

Елді салыстыру: Бұл модуль екі елдің нәтижелерін салыстыруға мүмкіндік береді. Таңдалған екі ел үшін жалпы және категориялы деңгейлердің, көрсеткіштердің және жыл сайынғы өзгерістердің жоғары деңгейін салыстыру және кез-келген екі елді егжей-тегжейлі салыстыру ұсынылған.

Scatterplot: Бұл модульде пайдаланушыларға жалпы GFSI баллдары, жеке санаттардың ұпайлары, жеке көрсеткіштер мен деректерге тәуелді айнымалы мәндердің негізгі деректері арасындағы корреляцияны тексеруге мүмкіндік беретін шашырау бар. Бұл корреляция географиялық аймақ бойынша және кіріс деңгейлері бойынша сүзуге болады [3].

Салмақтар: Бұл қойынды GFSI ішіндегі ұпайларды және қатарларды есептеу үшін пайдаланылатын әр индикатор мен санатқа тағайындалған салмақтарды көрсетеді. Екі

[illegible]

Пайдаланушылар топтар мен мүдделі елдерді бөліп, топтар бойынша сөзе алады. Жалпы бағалауға арналған ішкі қойындағы түзету Табиғи ресурстар мен тұрақтылықты түзету коэффициенті жалпы рейтингке, бағалардың өзгеруін және бағалау нашарлайтынын көрсеткенде, елдің рейтингтерінің жаңа жиынтығын көрсетеді. Series Data қойындысы санаттағы әрбір метрика және шикізат деректері (бар болса) үшін барлық елдер үшін индикатор нәтижелерін көрсетеді. Нәтижелерді ел мен топтың бөлектегіштерін және топтық сүзгілерді пайдалану арқылы жетілдіруге болады. Көрсеткіштер әр көрсеткіштің өлшенетінін түсіну үшін бұйырлық тақтасындағы сипаттамаларды пайдалана алады. Топтық картаның ішкі мазмұны индексте қамтылған географиялық деректерді төрт квартильге бөледі, олардың әрқайсысы санаттағы әрбір метрика бойынша өнімділігімен және жылу картасын ұсынады (кесте).

Табиғат ресурстары мен тәзімділік: Бұл модуль азық-түлік қауіпсіздігі бойынша Табиғи ресурстар мен тұрақтылық сана-тынан оның әсерін (түзету коэффициенті ретінде) көрсетеді. Шолу жиынтығы барлық санаттағы 113 ел бойынша жалпы және индикаторлық рейтингтерді ұсынады, бұл «Бұл санаттың өлшемі дегеніміз не?» деген алғашқы сұраққа жауап беруге көмектеседі.

Ранг	Көрсеткіштер							
	Қолжетімділік (Affordability)		Жеткіліктілік (Availability)		Сапа және қауіпсіздік (Quality and safety)		Табиғи ресурстар мен тұрақтылық (Natural resources & resilience)	
	елдер	баға/ 100	елдер	баға/ 100	елдер	баға /100	елдер	баға/ 100
1	Singapore	94,3	United Kingdom	88,8	Portugal	87,3	Slovakia	81,7
2	Qatar	92,9	Netherlands	86,1	France	86,5	Denmark	81,5
3	Ireland	87,8	Switzerland	86,1	Finland	86,0	Czech Republic	80,9
4	United Arab Emirates	87,0	Canada	84,4	Australia	85,4	Austria	80,2
5	United States	86,8	Norway	84,3	United States	85,4	Hungary	79,2
6	Australia	84,3	Finland	84,2	Netherlands	85,1	Switzerland	78,5
7	Kuwait	84,0	France	83,8	Ireland	84,8	Poland	77,7
8	Austria	83,5	Germany	83,6	Norway	84,5	Sweden	77,3
9	Germany	82,9	Ireland	83,6	Sweden	83,9	France	76,0
10	Netherlands	82,8	United States	83,2	Greece	83,7	Germany / Portugal	75,7
	Kazakhstan (46/113)	65,5	Kazakhstan (79/113)	50,5	Kazakhstan (56/113)	58,3	Kazakhstan (36/113)	67,7

Күшті жақтары және әлсіздігі: салыстырмалы күшті және әлсіз жақтары (квартилдермен өлшенген) Country Profile ішіндегі Индикатордың ішкі қойындысынан табуға болады [5];

- жылдық өзгерістер: Елдегі профильдегі «Трендтер» ішкі қойындысы елдегі көрсеткіштерді жақсартады және 2012 жылдан 2018 жылға дейін төмендейді. Егер пайдаланушылар GFSI-дегі барлық басқа елдермен салыстырғанда жалпы, елдер тобына Series Explorer шолғышындағы Data & Scores ішкі қойындысын пайдалануға бо-

лады. Елді бөлектеу, топтық белгілеу және топтық сүзгі функциясы осы салыстыруды жеңілдетеді;

- шикізат деректері: Country Profiles ішіндегі Деректер кестесінің ішкі қойындысы бір мезгілде әр индикатор үшін индекстің барлық жылдарында деректер мен көздерді береді. Деректер жиынының модулінде пайдаланушылар GFSI деректер жиынтығын елдер бойынша тексере алады. Әрбір ішкі қойынды шикізат деректерін, қалыпты көрсеткіштерді және деректер жылын береді [6].

Осы зерттеулер негізінде Қазақстандағы азық-түлік қауіпсіздігіне CBOT талдау жасауға болады.

Күшті жақтары: азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің таза бағдарламалары; халықтың жаһандық ауқымдағы кедейлік шегіндегі үлесі; азық-түлік қауіпсіздігі.

Қауіптері: ауыл шаруашылығы ҒЗЖ бойынша мемлекеттік шығындардың аздығы; нормативтік стандарттардың жоқтығы; жан басына шаққандағы жалпы ішкі өнімнің төмендігі.

Елдің азық-түлік қауіпсіздігінің деңгейін бағалау туралы мәселе, егер мемлекет өзінің азық-түлік өнімдерінің 25 пайызын импорттаса, бұл азық-түлік қауіпсіздігін жоғалтады. Ауыл шаруашылығы министрлігінің деректері бойынша 2011 жылы негізгі азық-түлік тауарларының импорты 1 093,7 млн АҚШ долларын құрады. АҚШ доллары. Импорттың негізгі үлесі қант, шикізат (31%), өсімдік майы (13%), сүт және кілегей өнімдері [7].

Соңғы өңдеу өнімдерінің экспорттық-импорттық балансы суретті қараңыз. Қазақстанға импорттың бірқатар өнімдерге тәуелділігіне қатысты.

Ауыл шаруашылығының шикізаты табиғат қауіпсіздігіне кедергі келтіреді. Елдің ауыл шаруашылық өнімдерінің 80%-ы шикізатта өндіріледі, технологиялық проблемалардың арқасында біз дайын өнім шығара алмаймыз. Мысалы, тәуелсіздік алғаннан кейінгі бірнеше жылда ауыл шаруашылық машиналарының саны 2 есеге, ал қалғаны машинаның көлемінің жартысына азайған.

Егер 90-шы жылдардың басында елдегі кәсіпорындарда ет өнімдерінің 60%-ы және сүт өнімдерінің 30%-ы өңделген болса, өкінішке орай, бұл көрсеткіш 20%-дан төмен [8]. Сүт өнімдерін қоса алғанда, азық-түлік өнімдерінің құрылымында ең көп үлес салмағы астық өңдеу (31,1%), ет өңдеу (9,4%), сүт өңдеу (10,2%), балықты өңдеу (3,2%), көкөністер (2,2%), майлар (2,6%) және сусындар (9,5%). Кейіннен біз

азық-түлік қауіпсіздігінің әлеуетін толықтай пайдаланбағанымызды көріп отырмыз.

Сонымен бірге агроөнеркәсіптік кешенді дамытуда ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігіне кері әсер ететін мынадай факторларды ескеру қажет: Қазақстандағы жердің топырақ сапасы төмен және оны үнемі жетілдіріп отыру керек; еліміздің аумағының 66% шөлді, жыртылған жерлерде гумустың 1/3 бөлігі азайды; меншікті пайдалы заттар азайды.

Қорытындылай келе, агроөнеркәсіптік кешеннің индустриялық-инновациялық дамуы арқылы еліміздің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін үлкен әлеуетті және қаржылық қолдауды барынша пайдалануды қамтамасыз ету үшін мынадай шаралар қабылдау қажет:

- ♦ ең алдымен біздің еліміздегі халықтың тұтынатын негізгі азық-түлік өнімдері және қолжетімді халықтың әлемдік нарықта болуы. Бұл үшін басымдықтардың бірі ретінде тұтыну қоржынында азық-түлік өндірісі үшін қажетті ресурстарды пайдалану қажет [9];

- ♦ отандық өндірушілердің шетелдік өндірушілермен бәсекеге қабілеттілігі үшін инфрақұрылымды қалыптастыру;

- ♦ жергілікті тұрғындарға ауыл шаруашылық өнімдерін ұсыну үшін әр өңірде өңдеу орталықтарын құруды ынталандыру. Фермерлерге олардың коммерцияландырылуы үшін ақпараттық, ұйымдастырушылық, қаржылық және құқықтық көмек көрсету. Материалдық база халықты сапалы және табиғи азық-түлікпен қамтамасыз ете алатын шағын бизнестің инновациялары мен кәсіпкерлігін құруға негіз болады;

- ♦ қысқа мерзімді, орта мерзімді және ұзақ мерзімді несие беру тетіктерін үздіксіз жетілдіру. Агроөнеркәсіптік кешенде тұтынушылық тауарлар шығаратын кәсіпкерлерді қолдау, саланың инвестициялық тартымдылығын арттыру [10];

- ♦ тамақ өнімдерінің қатаң сапасын бақылау жүйесін құру және барлық өндірушілер үшін жоғары технологиялық талаптарды орнату. Бұдан басқа, импорттық тауарлардың құрамын қатаң тексеріп, генетикалық түрлендірілген өнімдер үшін ең жоғарғы шектеу қойыңыз;

- ♦ агроөнеркәсіптік кешенде ресурсты үнемдеу және экологиялық таза технологияларды енгізу. Ауыл шаруашылық өндірісінің технологиялық деңгейін жақсарту үшін Қазақстаннан климаттың өзгеруіне бейімделген технологиялар мен әдістерді ғылыми негіздеуге және негіздеуге мемлекеттік қолдау;

◆ қазақстандағы азық-түлік өнімдерін тасымалдаудың логистикалық жүйесін жасау, аудандық және өңіраралық қашықтықта отандық дайын өнімді тиімді тасымалдау жолдарын қарастыру және әкімшілік кедергілерді азайту. Негізгі ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеу және сақтау бойынша мамандандырылған орталықтар мен логистикалық орталықтар құру.

Елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін мемлекеттік және жеке кәсіпорындар мен шаруа қожалықтары, ұйымдық, экономикалық, құқықтық, әкім-шілік және әлеуметтік шаралар арасындағы бірлескен серіктестікті өзара тиімді және тиімді басқаруды қамтамасыз ету қажет.

Азық-түліктік қауіпсіздік қамтамасыз ету жеке елдің, және әлемнің жеке аймақтарының экономикалық және әлеуметтік тұрғыдағы тұрақты дамуының қажетті шарттарының бірі болып табылады. Сондықтан, азық-түліктік қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесі, қазіргі уақытта, мемлекеттердің үкіметтері мен халықаралық ұйымдардың шешіп отырған басты міндеттерінің бірі болып келеді.

Өз кезегінде, стандарттық нормативтерге сәйкес, елдің азық-түліктік қауіпсіздігі елдегі тұтынылатын өнімнің 80%-ы осы елдің ішінде өндірілсе, немесе осы ел белгілі-бір өнімді өндіруге мамандандырылған болып, осы өнімнің экспортының азық-түлік бойынша сыртқы сальдосы оң болатын жағдайды, яғни сыртқы сауда көлемдері осы тауардың өндірілуіне ана-ғұрлым тәуелді болса және аталған ел әлемдік нарыққа әсер ете алған жағдайда қамтамасыз етіледі. Азық-түліктіктің қажетті көлемінің өндірілуімен қатар, оның дамыған елдер деңгейінде қайта орнын толтыратын сақтандыру қоры (17% көлеміндегі) қосымша өндірілген жағдайда азық-түліктік қауіпсіздік қамтамасыз етілген болып табылады. Белгілі бір азық-түлік түрлерінің елде өндірілмеуі немесе олардың өндірісінің шектеулі болуы жағайында азық-түліктік қауіпсіздікті аталған өнім түрлерінің басқа елдерден сатып алынуы арқылы қамтамасыз етеді. Бұл ретте, жетіспейтін азық-түліктік бойынша экспортер-елдерден азық-түліктік, саяси немесе басқа да тәуелділікті болдырмау маңызды.

Тұжырымдар. 1. Жоғарыда келтірілген зерттеушілердің арасында «азық-түліктік қауіпсіздік» категориясының теоретикалық негізделуі төмендегілерді ұйғарады:

– азық-түліктік тағамдардың негізгі түрлерінің қабылданған стандарттар мен нормаларға сәйкес тұтынылуы;

– тұрғындардың азық-түліктік тағамдарының негізгі түрлеріне қолжетімділігі;

– жан басына шаққанда азық-түліктік тағамдардың қажетті көлемін, түрлілігін және сапасын қамтамасыз ету;

– толыққанды азық-түліктік қамсыздандырылуға қол жеткізу;

– мемлекеттің, сыртқы және ішкі шарттар мен қауіптерден тәуелсіз, елдің бүкіл халқын және жеке тұрғынын азық-түліктік тағамдарымен, ауыз сумен және т.б. қамтамасыз ете алу мүмкіндігі.

2. Қазіргі таңда азық-түлік қауіпсіздігі проблемалары, халықты қауіпсіз және сапалы тамақ өнімдерімен қамтамасыз ету нарықтың ең шыңына жетіп тұрған кезде өте күрделі және өзекті проблема болып табылады. Азық-түлік қауіпсіздігі Қазақстанда ұлттық қауіпсіздігінің бір бөлігі болып табылады. Өйткені, бірде-бір ел халықтық тамаша тамақ өнімдеріне деген сұранысын қанағаттандырмастан, ұлттық, соның ішінде экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуі мүмкін емес.

3. Ұзақ мерзімді перспективада халықтың қауіпсіздігі мен сапасы, сапасы мен қауіпсіздігі туралы мәселе бүгінгі күні өте жоғары және нарықпен айналысқан кезде проблема туындайды. Елдің экономикалық, саяси немесе ұлттық қауіпсіздігінен бұрын азық-түлік қауіпсіздігі маңызды орын иеленетіні бәрімізге мәлім.

4. Кез келген ел үшін азық-түлік қауіпсіздігі мәселесі маңызды. Ел өңірлерге бөлініп отырғандықтан, әр өңірде экономикалық-аграрлық секторда түрлі реформалар жүргізіліп жатыр. Америка Құрама Штаттары, Жапония, Франция және Қытай мемлекеттері ауыл шаруашылығының өнімділігін арттыруда түрлі даму механизмдерін жасады.

5. Қазіргі кезде жаһандық аграрлық экономика мен демографияда жаңа үрдістер қалыптасып жатыр, аймақтағы интеграциялық үдерістер дами бастады, жаһандық климаттың өзгеруі орын алды. Қазақстан Кеден одағына қосылды және жақын арада Дүниежүзілік сауда ұйымына кіруді жоспарлап отыр. Дегенмен өнеркәсіптегі еңбек өнімділігінің төмендігі, жетілмеген технологиялар, шағын тауар өндірісі ерікті негізде ауыл шаруашылығына мүмкіндік бермейді, материалдық, еңбек және басқа ресурстардың толықтай пайдаланылуын қамтамасыз етеді және экологиялық талаптарға сәйкес келеді. Бұл факторлар отандық аграрлық сектордың бәсекеге қабілеттілігін төмендетеді.

6. Аграрлық секторды реттеу қиын және көпқырлы мәселе болып табылады.

Оның жағдайы республиканың нақты сұраныстарын қанағаттандырмайды. Дамыған елдердің көп жылдық тәжірибесі мен Қазақстанның соңғы он жылдық ішіндегі практикасы нарық жағдайында мемлекеттің қатысуынсыз экономика қарқынды дамымайтындығы анықталды.

7. Азық-түлік қауіпсіздігі тұтастай алғанда, демографиялық топтардың денсаулығы мен әл-ауқатына тікелей әсер ететін ұлттық экономикалық қауіпсіздіктің бөлігі болып табылады, сондықтан азық-түлік қауіпсіздігі мәселелері күрделі мәселе ретінде қарастырылуы керек. Сондықтан, болашақта осы мәселені құқықтық реттеуді жетілдіру қажет.

Әдебиеттер тізімі

1 Rankings and trends. Food security index сайты [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Index> (дата обращения: 05.11.2018).

2 Countries. Food Security Portal сайты [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <http://www.foodsecurityportal.org/countries/> (дата обращения: 05.11.2018).

3 Food Security - World Bank Group сайты [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/food-security> (дата обращения: 05.11.2018).

4 Каскатаев Н.М., Полубинский С.Л. Проблемы формирования региональных продовольственных рынков и актуальность регионального аспекта продовольственной безопасности // Материалы республ. науч.-практ. конф. «Актуальные проблемы развития АПК Казахстана в условиях глобализации», 17-18 мая 2013 г. – Астана: КАТУ им. С.Сейфуллина, 2013. – Ч. 2. – С. 189-193.

5 Макоев С.Н., Медведева Т.Н. Оценка уровня обеспечения регионов основными видами аграрной продукции // Международный научно-исследовательский журнал. – 2013. – № 10 (17). – С. 53-55.

6 Bingxin Yu. A Typology of Food Security in Developing Countries under High Food Prices [Электронный ресурс]. – 2009. – URL: <https://ageconsearch.umn.edu/bitstream/typology.pdf> (дата обращения: 26.10.2018).

7 Юнусова П.С. Региональный уровень продовольственной безопасности: специфика, факторы обеспечения // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2009. – № 16 (49). – С. 59-64.

8 Экономическая безопасность России, общий курс: учебник / под ред. В.К. Сенчагова. – М.: Дело, 2005. – Изд. 2. – 896 с.

9 Экономика предприятий и отраслей АПК: Учебник / под ред. П.В. Лещиловского, Л.Ф. Догиля, В.С. Тонковича. – Минск, 2001. – С. 300–305.

10 Германенко Л.Н. Стабильность сельскохозяйственного производства как показатель уровня продовольственной самодостаточности региона // Бизнес Информ. – 2012. – № 1. – С. 86-89.

Әдебиеттер тізімі

1 Rankings and trends. Food security index сайты [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://foodsecurityindex.eiu.com/Index> (дата обращения: 05.11.2018).

2 Countries. Food Security Portal сайты [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <http://www.foodsecurityportal.org/countries> (дата обращения: 05.11.2018).

3 Food Security - World Bank Group сайты [Электронный ресурс]. – 2018. – URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/food-security> (дата обращения: 05.11.2018).

4 Kaskataev N.M., Polubinskij S.L. Problemy formirovaniya regional'nyh prodovol'stvennyh rynkov i aktual'nost' regional'nogo aspekta prodovol'stvennoj bezopasnosti // Materialy respubl. nauch.-prakt. konf. «Aktual'nye problemy razvitiya APK Kazahstana v usloviyah globalizacii», 17-18 maja 2013 g. – Astana: KATU im. S.Sejfullina, 2013. – Ч. 2. – С. 189-193.

5 Makoveev S.N., Medvedeva T.N. Ocenka urovnja obespechenija regionov osnovnymi vidami agrarnoj produkcii // Mezhdunarodnyj nauchno-issledovatel'skij zhurnal. – 2013. – №10(17). – С.53-55.

6 Bingxin Yu. A Typology of Food Security in Developing Countries under High Food Prices [Электронный ресурс]. – 2009. – URL: <https://ageconsearch.umn.edu/bitstream/typology.pdf> (дата обращения: 26.10.2018).

7 Junusova P.S. Regional'nyj uroven' prodovol'stvennoj bezopasnosti: specifika, faktory obespechenija // Nacional'nye interesy: priority i bezopasnost'. – 2009. – № 16 (49). – С. 59-64.

8 Jekonomicheskaja bezopasnost' Rossii, obshhij kurs: uchebnik / pod red. V.K. Senchagova. – М.: Дело, 2005. – Изд. 2. – 896 с.

9 Jekonomika predpriyatij i otraslej APK: Uchebnik/ pod red. P.V.Leshhilovskogo, L.F.Dogilja, V.S. Tonkovicha. –Minsk, 2001. –С.300-305.

10 Germanenko L.N. Stabil'nost' sel'skhozjajstvennogo proizvodstva kak pokazatel' urovnja prodovol'stvennoj samodostatocnosti regiona // Biznes Inform. – 2012. – № 1. – С. 86-89.